

ČESKÉ PRÁVO

13. – 16. století

1.-2.PŘEDNÁŠKA

Prameny práva

- Ve vnějším smyslu tedy z čeho je poznáváme:
- Právní obyčej
- Rozhodnutí panovníka (nařízení, majestát, statuta, výsady (privilegia) ev. jiné názvy
- Soudní nález
- Právní knihy
- Sněmovní usnesení
- Kodifikace

Feudální právo – zemské

- Do 1620
- Jednotlivé skupiny měly společné styčné body a prolínaly se
- Personalita práva platila pro jednotlivé skupiny

Zemské právo

Zvláštní – právo
městské, horní,
viničné

Zvláštních skupin
obyvatel -právo
církevní

Rozhodnutí panovníka – knížete, krále

- Mají obecnou platnost a jsou vyhlašována pro celý stát ev. jeho část
- **Zákon sudnyj ljudem** – 2. pol. 9. století (Soudní zákon pro laiky)
- Nejstarší známá slovanská právní památka (Cyril a Metoděj jej pravděpodobně vypracovali z pověření knížete Rostislava a jeho družiny)
- Většinou trestněprávní ustanovení – mrzačící tresty nahrazeny často tresty majetkovými
- *Čl.9 Kdo znásilnil dívku pannu na pustém místě, kde nebylo nikoho, kdo by jí mohl pomoci, ať jest pokutován a jeho majetek ať je dán dívce.*
- *Čl.11 Kdo svedl dívku zasnoubenou muži, třebaže k ní vešel s jejím svolením, tomu má být uříznut nos.*
- Rodinně právní ustanovení – je obsaženo monogamní manželství
- *Čl.13 Kdo má dvě ženy, ať vyžene pozdější i s dětmi a ať jest bit, pokání pak sedmi let.*
- Poměrně kusá norma, pravděpodobně sloužil vedle dalších norem obyčejové povahy

- **Výsady Boleslavovy** - 993 (určeny biskupu Vojtěchovi a svěřovaly mu pravomoc rozhodovat v manželských otázkách)
- **Dekreta Břetislavova** - 1039 byla vyhlášena knížetem Břetislavem nad hrobem sv. Vojtěcha v Hvězdňě, oficiálním důvodem české vojenské akce byl křesťanský skutek - převezení sv. Vojtěcha do vlasti → dodnes leží jeho ostatky na Pražském hradě
- Přítomní velmoži odpřísáhli dodržování těchto pravidel - právní relevance (závaznost) normy
- Stanovila monogamní manželství, nadále je nerozlučitelné, opuštění manžela i mimomanželský pohlavní život žen byl trestán

- Trestní právo civilní a hmotné, přípustná svémoc oko za oko, příbuzní také mohli právo vykonat, možnost obrátit na církevní osobu (arcipresbiter), která se obrátí na hradský soud (cca 20 Čechy, 8 Morava) ev. knížecí
- Soud vydá předvolání pachatele
 - a) přiznání, uzná autoritu soudu – pokuta, vážné trestné činy vražda x vyhnanství do Uher
 - b) nepřizná se pak užití ordálu
- Obsažena úprava ordálu (v manželských věcech stejně jako v případě obvinění z vraždy, viník předán hradským správcům k výkonu rozsudku)
- Ilustrují proces doplňování starého obyčejového práva novými zákony
- Obsah je namířen proti pohanství
- Latinský text dochován v Kosmově kronice (sepsána později) a rukopis v Olomouci

Ordál- iracionální důkazní prostředek

Saské zrcadlo – ordál vodou

- ordál – boží soud
 - projev boha prostřednictvím řízení
- železem – žhavá radlice – vina určena dle procesu hojení
- ordál vodou – voda člověka přijme x nepřijme
- ordál broděním
- správně právní ustanovení- dodržování svátků (v duchu „Bůh tvořil svět za 7 dní z nichž 1 den odpočíval“)
- pohřbívání do posvěcené půdy
- provozování krčem – bez panovníkova souhlasu

- **Soběslavovy výsady pro pražské Němce – 70. léta 12. stol.**
 - upravují principy právního postavení německých obyvatel v Praze – určité privilegium panovníka upravovat vzájemné vztahy dle svého vlastního práva na principu teritoriality, obsahují kolizní normy řešení sporů mezi obyvateli města a Němci ev. jinými cizinci
- **Statuta Konrádova- 1189**
 - soubor právních norem, známe je tak, jak se zachovaly pro moravské úděly (1222, 1227, 1237)
 - Text <http://www.dejepis.com/wp-content/uploads/2013/07/Konr%C3%A1dova-Statuta.pdf>

Kodifikace a kodifikační snahy v předhusitské době - oficiální sepsání práva

- koncem 13. stol. se objevují první pokusy o uspořádání práva,
- posílení právní jistoty, panuje nepřehlednost právního řádu
- panovník je stále vázán na souhlas šlechty
- **Oficiální sepsání - zákonodárný akt panovníka**
- **Ius regale montanorum** *Constitutiones iuris metallici*, 1300 - 1305
 - horní zákoník Václava II. - určen pro Kutnou Horu,
 - dříve začala kodex používat Jihlava
 - vychází z královského regálu (výsadní právo panovníka) nutné pro ražbu mincí
 - autor Gozzius z Orvieta – ovlivněno římským a kanonickým právem
 - napsáno latinsky

- 4 knihy:
 - 1. kniha „osoby“ (subjekty horního práva: král, úředníci ...)
 - 2. a 3. kniha „o horách“ (vlastnictví, služebnosti ...)
 - 4. kniha „procesní právo“
- obsah a instituty
 - moderní pojetí: předpisy o bezpečnosti práce, zákaz sdružování horníků, omezena délka pracovní doby
 - urbura – podíl na výtěžku nárokováný králem
 - předkupní právo panovníka na vytěženou rudu
 - kuksy – podíly na těžbě na něž se dělil kapitál (celkem 128, vlastník dostává 4, pak 2)
 - další vývoj horního práva Narovnání o hory a kovy 1534, nově potvrzené 1575, základem úpravy dolování do 19. stol.

Ius regale montanorum

Recipuje římské právo

Maiestas Carolina

- pokus Karla IV. o kodifikaci zemského práva (1355)
- Karel IV. byl nucen pod tlakem šlechty prohlásit, že jediný exemplář shořel
- původní název „Codex Carolinus“
- velký odpor šlechty – odmítnuto generálním sněmem
 - ✦ obavy z posílení moci panovníka
 - ✦ obavy z omezení dosud svobodného nalézání práva šlechtou
 - ✦ 109 článků, kodifikace domácího práva a nové právní normy

Soudní nález jako pramen práva

- Růst významu **zemského soudu většího**, který byl vrcholným orgánem české feudality, zasedal za předsednictví krále a za účasti nejvyšších zemských úředníků
- Pokud soud neměl pro své rozhodnutí podklad v obyčejích ev. se soudci rozhodli odchýlit od dosavadní praxe **mohli právo nalézt**
- Jako příklad slouží rozhodnutí zemského soudu o žalobě na Dalibora z Kozojed

Soudní nález ztvárnil A. Jirásek ve Starých pověstech českých

V. Černý ilustrace

- Dalibor využil vzpouru poddaných k tomu, aby si přivlastnil majetek svého souseda Adama Ploskovského.
- V létě roku 1497 potom zemský soud našel za právo, že ten, kdo přijme pod ochranu vzbouřené poddané, má být popraven, majetek a poddaní takto získaní mají být vráceni původnímu pánu. Včleněno později do ustanovení čl. 415 Vladislavského zřízení zemského.
- Tento náález se stal pro příště důležitým pro řešení deliktů vzpoury proti vrchnosti.

- Daliborův náleží - Dalibor uvězněn v známé Daliborce a 13. března 1498 odsouzen k smrti a ke ztrátě šlechtického titulu
- Byl příslušníkem rytířského stavu, proto nebyl oběšen, ale sťat
- Soudní nálezy obsaženy v zemských deskách
- 1541 shořely zemské desky a dřívější zápisy

Soukromá sepsání zemského práva- právní knihy

- **Kniha Rožmberská**
 - nejstarší česká právní kniha (konec 13. stol.)
– Petr z Rožmberka
 - především šlechtické procesní a majetkové právo
 - koncipováno jako příručka pro praktické využívání u šlechtického zemského soudu
- **Ordo iudicii terrae** (Řád práva zemského)
 - vznik v souvislosti s Maiestas Carolina, po pol.14.stol.
 - majetkové a trestní právo
 - latinsky, staročeský překlad
- **Práva zemská česká** konec 14. stol.
 - Ondřej z Dubé (dlouholetý nejvyšší zemský sudí)
 - opět řeší spíše procesní otázky oproti hmotněprávní úpravě

Soukromá sepsání městského práva – právní knihy

- **Kniha písaře Jana (Schöffenchuch)**
 - vychází z praxe brněnského městského soudu
 - 14. stol.
 - velká znalost římského práva – přímé citace pramenů
- Právní oblasti
 - magdeburské právo
 - ✦ severní Čechy, Morava, Slezsko, Lužice
 - ✦ vrchní právo: Litoměřice, Olomouc
 - švábské právo (konzervativní)
 - ✦ střední a jižní Čechy
 - ✦ vrchní právo: Staré město pražské

Ukázka ze Saského zrcadla (Sachsenspiegel)

Nejvýznamnější právní
kniha středověku, která
ovlivnila právní vývoj u
nás

Vznikla mezi 1220 -
1235

Zemské právo – právní knihy

- **Viktorin Kornel ze Všehrd**
 - O právech súdech i dskách země české knihy devatery (1497, 1507)
 - právní kniha pojednává o průběhu procesu na zemském soudě,
 - popisuje šlechtické právo majetkové, trestní a praxi při vedení zemských desek

Morava

- **Knihy Tovačovská** (1482 – 1490)
 - Ctibor Tovačovský z Cimburka (zemský hejtman moravský v letech 1469-1494), soupis moravského šlechtického obyčejového práva
- **Knihy Drnovská**
- poč. 16. stol. byla přepracována **Knihy Tovačovská**
 - Morava
 - Ctibor Drnovský z Drnovic
 - přepracování Knihy Tovačovské

Zemské desky

Zemské desky

- latinsky *tabulae terrae*
- vznikají **kolem roku 1260 za vlády Přemysla Otakara II.** spolu se zemským soudem a s rozvojem zemských stavovských sněmů
- původně se do nich zachycoval **průběh soudního řízení** (desky protokolní),
- hlavně výpovědi svědků, poté převody vlastnictví
- **zápis se stává dokladem vlastnictví, nevyvratitelný důkaz - vzniká poučka**
- **„Desky zemské nikto přesvědčiti nemuóž“**
- *Učebnice str. 99-101*

- pokus o zfalšování má za následek smrt upálením, ani úředník, který zde pracoval, nemohl opravovat záznam (pouze se souhlasem zemského sněmu)
- od vlády Karla IV. u zemských desek přísný režim – každý pokus o výtržnost byl trestán
- pokud někdo před tímto úřadem vytasil meč bylo trestem useknutí ruky
- pokud někdo prolil krev byt trestán na hrdle
- desky měly charakter veřejné právní knihy, feudální veřejnost do nich mohla nahlížet a vyžadovat za stanovenou úplatu výpis
- **zásada formální pravdy**
(pokud byla např. věcná břemena nemovitosti zapsána v ZD, nemohl se nikdo odvolávat, že o nich nevěděl)

Zemské desky

1) Desky zemské
větší

trhové

zápisné větší

2) Desky
zemské menší

půhonné

menší zápisné

další pomocné
knihy, příruční
soudní registra

3) desky
památné –
vedené od roku
1465

- vzhledem k počtu a druhu deskových zápisů vznikla řada druhů zemských desek
- následující výčet je z doby stavovské
- **Desky zemské větší** (vedl je místopísař, přístupny jen při konání soudu a o tzv. suchých dnech)
 - *trhové* – libri contractum, majetkové převody a postupy šlechtických majetků nad 100 kop grošů českých
 - *zápisné větší* – libri obligatorum, dluhy nad 100 kop na šlechtických nemovitostech

desky zemské menší (vede místopísař, přístupné jsou stranám v úřadu nejvyššího písaře)

- *půhonné* – libri citationum, soudní půhony, povolání před soud
- nejstarší zbytek z počátku 14. stol, od OZZ je pohánění zakázáno
- *menší zápisné* – menší dluhy do 100 kop
- *další pomocné knihy, příruční soudní registr*

zvláštní význam měly **desky památné** – vedené od roku 1465

- prozatímní zápisy, co má být projednáno na nejbližších soudních zasedáních,
- později sem vkládány majestáty, sněmovní usnesení i obecné soudní nálezy práva zemského → významný pramen zemského práva

Zemské zřízení království českého (Vladislavské)

KREUZ, Petr;
MARTINOVSKÝ, Ivan.
Vladislavské zřízení zemské
: a navazující prameny
(Svatováclavská smlouva a
Zřízení o ručnicích). Praha:
Scriptorium, 2007

- přijato zemským sněmem r. 1500
- odpor měst
- původně nečíslováno, později při úpravě došlo k číslování - 554 článků
- autorem Albrecht Rendl z Oušavy
- zemské právo, neuspořádaný text, základem nálezy v zemských deskách
- obsah: právo ústavní, trestní, procesní, správní, pravomoc a odpovědnost zemských úředníků, majetkové, dědické, předpisy o poddaných, předpisy policejní povahy
- 1549 – přepracování, zdůrazněno postavení panovníka

- komise vytvořila text dokumentu z kompilací různých zápisů obsažených v zemských deskách a jen málo využila zemských
- privilegií uložených na Karlštejně, byla tak vytvořena poměrně mezerovitá a formálně nesourodá sbírka norem, která upravovala nejrůznější právní vztahy:
 - rodinné, majetkové, správní, procesní, trestní i ústavní

- kodifikace vydána r. 1535 jako Zřízení markrabství moravského o zřízení zemském
- je to spíše soudní řád nadále se na Moravě používá Tovačovská, resp. Drnovská kniha

- Doplnky ZZV
 - **Svatováclavská smlouva (1517)**
 - ✦ města uznala závaznost ZZV
 - ✦ kolizní normy
 - ✦ částečná pravomoc městských soudů nad šlechtou
 - **Smlouva o ručnicích (1524)**
 - ✦ zákaz nošení zbraní poddanými
 - **Smlouva o hory a kovy (1534)**
 - ✦ snížena královská urbura z 8 na každý 10 koš
 - **O mezích hranicích, soudu a rozepři mezní (1600)**
 - ✦ traktát Jakuba Menšíka z Menštejna
 - ✦ shrnutí platného obyčejového práva
 - ✦ rozhodování mezních sporů

Městské právo – právní knihy a první kodifikace

Práva městská (1534)

- Brikcí z Licska
- překlad a úprava knihy písaře Jana

Práva městská království českého (1579)

- Pavel Kristián z Koldína
- zákoník od r. 1580
- částečně platil až do r. 1811
- v rámci Evropy unikátní neboť nikde jinde se takovýto kodex nevyskytuje

Lenní práva

Pozemkově
vrchnostenské
právo

- klasický systém vzniká v průběhu 13. stol.
- forma poskytování privilegií
- u nás mnohem menší význam než v jiných částech zejména západní Evropy
- **Pozemkově vrchnostenské právo**
- vztah mezi vrchnostmi a poddanými tvořeno vrchnostmi

Církevní, kanonické právo

- Jeho normami se řídily především osoby duchovního stavu
- Zasahovalo do vztahů i jiných osob prostřednictvím norem práva rodinného
- Toto právo bylo univerzální, společné pro všechny římské katolíky bez ohledu na společenské postavení
- Domácí církevní orgány- biskup, arcibiskup, provinciální synody
- Dominance zahraniční tvorby práva- papežské buly, koncilní usnesení
- První soustavná sbírka Decretum Gratiani (vydaná asi 1140, u nás známá 1158)

- 1344 zřízeno pražské arcibiskupství -zde vedeny záznamy majetkové povahy – záznamy o církevních nadacích, potvrzování duchovních ke kostelům
- Husitství vedlo ke snížení vlivu církve v rámci společnosti i v oblasti práva
- Dohled nad censurou knih v souvislosti se vznikem knihtisku kol. pol. 15 století
- 1609 Rudolfův Majestát definitivní uznání protestantského a českobratrského vyznání